

1

Сурагчийн нэр:

.....

Эхэлсэн: он сарөдөр цаг

Дууссан: он сарөдөрцаг

Агуулгын товч тайлбар

Хичээлийн сэдэв: Үйл явдлын учир шалтгааны уялдаа



Үйл явдал: Зохиол эхнээсээ тодорхой дарааллаар өрнөн, өөр хоорондоо хөдөлгөөн харилцаанд орсон тогтолцоог үйл явдал гэнэ. Үйл явдал нь өгүүлбэрээр илэрнэ. Өгүүлбэрт хэдэн үйл үг байна, түүний тоогоор үйл явдал байна. Үйл явдал нь эхлэл, зангилаа, өрнөл, туйл, тайлал, төгсгөл гэсэн өгүүлэгдэхүүн бүтцийн дагуу үргэлжилж, уншигчийн сэтгэлийг хөдөлгөж, цааш унших сонирхлыг төрүүлдэг.

Учир шалтгаан: Юм бүхэн, болж байгаа үйл явдал бүр ямар нэг шалтгааны улмаас үүсдэг. Эхний үйл явдал нь дараагийн үйл явдал бүтэхийн үндэс болно. Ингэж үйл явдлууд өөр хоорондоо харилцан уялдаа холбоотой болно.

Дасгал 1: Үйл явдлын учир шалтгааны холбоо хамаарлыг задлан шинжлээрэй.

Эцгийн захиас

Эрт урьд цагт гурван хүүтэй нэгэн анчин байжээ. Тэрээр ан гөрөө хийж, аж төрөн суудаг байв.

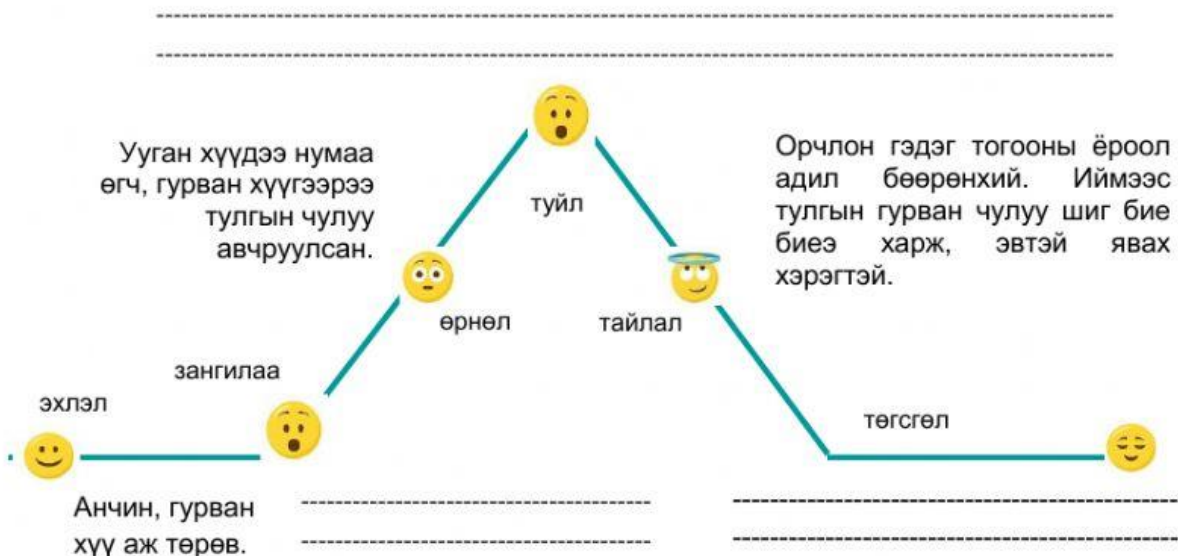
Анчин насан өндөр, хүчин дорой болж, нэг өдөр утаа гартал татаж тавьдаг увдист шар нумаа их хүүдээ өгч, “Миний гурван хүү тулга хийх нэг нэг чулуу олж ир.” гэжээ. Гурван хүүгийнхээ авчирсан чулууг тулга болгон, гал түлж, тогоо тавиад, цай чанаж эхэлжээ. Дараа нь “Та гурав тус тусын авч ирсэн чулуугаа ав.” гэснийг ёсоор болгохуйд тогоо нь хөмөрч, цай нь асгарч, гал нь унтарчээ.

Тэгсний хойно “За, миний гурван хүү харав уу? Орчлон гэдэг тогооны ёроол адил бөөрөнхий. Иймээс тулгын гурван чулуу шиг бие биеэ харж, эвтэй явах хэрэгтэй. Хэрэв эвдрэлцэж муудвал энэ хөмөрсөн тогоо, асгарсан цай, унтарсан гал мэт болно.” хэмээн сургамжилжээ.

Алхам 1: Дараах шалтгааны асуултад хариулж бичээрэй.

Асуулт	Хариулт
1. Анчин яагаад их хүүдээ увдист шар нумаа өгсөн бэ?	
2. Анчин яах гэж гурван хүүгээрээ тулга хийх чулуу авчруулсан бэ?	
3. Юунаас болж тогоо хөмөрч, цай асгарч, гал унтарсан бэ?	
4. Юуны учир тулгын гурван чулуу шиг бие биеэ харж, эвтэй яв гэж сургамжилсан бэ?	

Алхам 2: Сэтгэл хөдлөл дээр тулгуурлан, үлгэрийн үйл явдлаас тохирохыг хоосон зайд нөхөж, үйл явдлын өгүүлэгдэхүүн бүтцийг тодорхойлоорой.



Алхам 3: Үйл явдлын учир шалтгааны хамаарлыг тодорхойлохдоо сумаар холбож гүйцээнэ үү.



Алхам 4: Үйл явдлын учир шалтгааны холбоо хамаарлаар ямар санаа илэрхийлснийг тайлбарлаарай.

Тулгын гурван чулуугаар юуг бэлгэдсэн бэ?

.....

Тогоо, цай, галаар юуг төлөөлүүлж ойлгуулсан бэ?

.....

Анчин өвгөний чин хүсэл, захиасны гол санаа юу байсан бэ?

.....

.....

2

Сурагчийн нэр:

.....

Эхэлсэн: он сарөдөрцаг

Дууссан: он сарөдөр цаг

Агуулгын товч тайлбар

Хичээлийн сэдэв: Хүүрнэсэн эхийн бүтэц, дараалал



Эхийн бүтэц гэдэг нь цогцолборуудын хоорондын харилцан уялдааг хэлнэ. Эхийг бүрдүүлэгч өгүүлбэр, цогцолборууд нэг нь нөгөөгөөсөө урган гарч, өмнөх нь дараагийнхаа шалтаан болж уялддаг. Эх нь цогцолборуудаас бүтэх бөгөөд эхлэл, гол, төгсгөл гэсэн 3 хэсэгтэй.

Үйл явдлын дараалал: Хүүрнэсэн эхийн үйл явдал нь тодорхой оронд цагийн дарааллаар өрнөдөг. Үйл явдлын дарааллыг таних үгс нь:

- Өнгөрсөн (өчигдөр, эрт урьд), одоо (өнөөдөр, түрүүхэн), ирээдүй (маргааш, дараа) 3 цагийг заасан утгатай бие даасан үгээр
- Цагийн утгатай холбоо үгээр (агшин зуурт, үдээс хойш)
- Цагийн утгатай өгүүлбэрээр (нар мандах үед, ном унших үед)

Дасгал 2: Эхийн бүтэц, үйл явдлын дарааллыг задлан шинжлээрэй.

Ажиллах эх: Эцгийн захиас (богино үлгэр)

Алхам 1: Дээрх үлгэрт хэдэн өөр хэрэг явдал буюу цогцолбор байна вэ?
Хариултаа тайлбарлаарай.

- A. 1
B. 2
C. 3
D. 4

Алхам 2: Цогцолбор бүр нь эхийн аль хэсэгт хамаарахыг тодорхойлоорой.
Цэгийн оронд тэмдэглэнэ үү.

Үйл явдалд оролцох дүрийн тухай танилцуулсан эхлэл хэсэг

.....

Үйл явдлын орон цаг, зорилго, шалтгааныг харуулсан гол хэсэг

.....

Өмнөх үйл явдлыг нэгтгэж, дүгнэсэн шинжтэй төгсгөл хэсэг

.....

Алхам 3: Өгсөн цаг хугацаанд болсон үйл явдлыг эхээс олж, товч бичээрэй.



Алхам 4: Хүүрнэсэн эхийн үйл явдлын бүтэц, дараалал, учир шалтгааны уялдаа холбооны тухай мэдлэг, ойлголтоо бататгаарай.

А. Эхийн бүтцийн хэсгийг сумаар зааглаж зураарай.

Б. Эхийн үйл явдлыг 6 өнгөөр ялгаж харууллаа. Үйл явдал бүр өгүүлэгдэхүүний аль бүтцэд хамаарах вэ? Ижил өнгөөр нь будаарай.

А.

Эхлэл

Гол

Төгсгөл

Ертөнцийн үүслийн домог

Энэ хорвоод эхлээд юу ч байсангүй. Нар, сар, од ч байсангүй. Ертөнц зөвхөн ямар ч хөдөлгөөнгүй түнэр харанхуй хоосон (хаос) байдалтай байжээ.

Түүнээс хамгийн түрүүнд ус бий болжээ. Тэгээд ус нь галыг бүтээж, их халуун болсноос алтан өндөг гарсан гэнэ. Өчнөөн төчнөөн он жилээр хязгааргүй үргэлжилсэн гүн далайд алтан өндөг хөвсөөр, дараа нь хагарав. Ингээд хагарсан өндөгний дээд хэсэг нь тэнгэр, доод хэсэг нь газар шороог бүтээж, тэдгээрийн хоорондох орон зайд агаар мандал үүсэв. Усан дунд газар бий болсноор, гэрлийн орон бүтэж, түүнээс цаг хугацааны эхлэл тавигджээ.

Эцэст нь орчлон ертөнц бүтэв.

Б.

Төгсгөл

Зангилаа

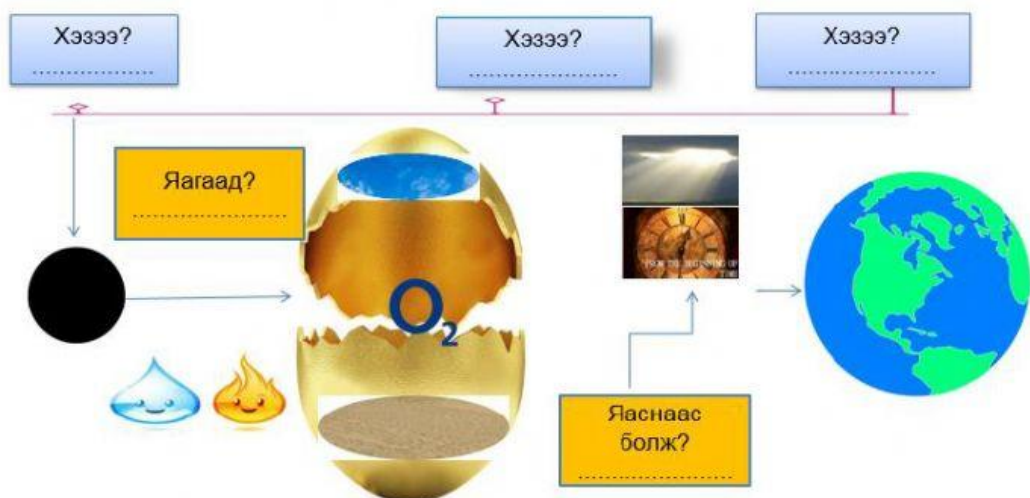
Туйл

Өрнөл

Тайлал

Эхлэл

В. Домгийн үйл явдлын дараалал, учир шалтгааныг цэгийн оронд нөхөж бичээрэй.



3

Сурагчийн нэр:

.....

Эхэлсэн: он сарөдөрцаг

Дууссан: он сарөдөр цаг

Дасгал 3: Өгсөн түлхүүр үгийг ашиглан, үйл явдлыг цагийн дарааллаар, учир шалтгааны уялдаатай өрнүүлж, богино үлгэр зохиогоорой.

Сэдэв: Богино, үлгэр,
өгүүллэг зохион бичих



Ашиглах түлхүүр үгс

Буга

- Цөөрөм, сүрлэг эвэр, бахархал, нарийн хөл, гомдол
- Арслан
- Айдас, хурд
- Мод, мөчир, эвэр, сандрал тэвдэл
- Амь мэнд, хөл, баяр хөөр

Эхлэл: (Эхлээд хэзээ, хаана юу болов?) -----

Зангилаа: (Тэгтэл ямар асуудал үүсэв?) -----

Өрнөл: (Тэгээд үйл явдал цааш яаж үргэлжлэв?)-----

Туйл: (Тэгж байтал дахин ямар асуудал хаана үүсэв?) -----

Тайлал: (Үүссэн асуудлууд яаж шийдэгдэв?) -----

Төгсгөл: (Эцэст нь ямар сургамж болов?) -----

Эхийн гол хэсэг

4

Сурагчийн нэр:

.....

Эхэлсэн: он сарөдөрцаг

Дууссан: он сарөдөр цаг

Хичээлийн сэдэв: Нэгж хичээлийн үнэлгээ

Илжиг морь хоёр

Эрт цагт нэг хүн илжиг морь хоёртой байжээ. Замаар явж байхдаа илжиг нь моринд:

- "Миний ачаа тун хүнд байна. Би бүгдийг хүргэж чадахгүй нь. Чи миний ачаанаас багахныг ч болов авч хөнгөлж өгөөч" гэхэд морь хайхарсангүй. Илжиг зүтгэсээр байгаад хамаг тамираа барж, үхжээ. Эзэн илжигний бүх ачааг моринд ачиж, бас дээр нь илжигний нойтон арьсыг тохоход нь морь янцаглан:
- "Би гэдэг амьтан ингэж зовлонд баригдах гэж. Хөөрхий би яасан азгүй юм бэ? Түрүүнд түүний ачааг бага ч атугай хөнгөлж өгөх нь яав даа. Одоо бүх ачааг нь ачаад, бас нойтон арьсыг нь тээж явах гэж дээ!" хэмээн гасалжээ.

Дасгал 4: Хүүрнэсэн эхийн бүтцийн тухай мэдлэг, ойлголтоо шалгаарай.



1. Үйл явдлын учир шалтгааныг хамаарлыг харуулсан дээрх тулгуур бичиглэл дээр түшиглэн дараах 3 асуултад хариулаарай.

1. Илжиг яагаад үхсэн бэ? Зөв хариултуудыг дугуйлаарай

- A. Морины үл хайхрал
- B. Эзний өршөөлгүй сэтгэл
- C. Хүнд ачаа
- D. Хүч тамир



2. Морь юуны учир зовлонд унасан бэ? Зөв хариултуудыг дугуйлаарай.

- A. Илжигний үхэл
- B. Ачаа
- C. Үл хайхрал
- D. Хүч тамир



3. Дээрх эхэд үйл явдлын учир шалтгааны хамаарлаар ямар санаа илэрч байна вэ?

- A. Амьтад эн тэнцүү амьдрах эрхтэй.
- B. Аминч зан эцэстээ өөртөө зовлон тарина.
- C. Хэр хэмжээгээ мэдэж хөдөлмөрлөх ёстой.
- D. Ачааны хүндийг үүрэх нь амь насанд аюултай.

2. Дээрх эхийн үйл явдлын өгүүлэгдэхүүн бүтцийг зөв тодорхойлоорой.

Үйл явдал	Өгүүлэгдэхүүн бүтэц
1. Нэг хүн илжиг, морь хоёртой байжээ.	a) Эхлэл
2. Илжиг ачаанаасаа хөнгөлж өгөхийг мориноос гуйжээ.	b)
3. Илжиг зүтгэсээр байгаад үхжээ.	c)
4. Эзэн илжигний бүх ачаа, арьсыг морин дээр ачжээ.	d)
5. Илжигний ачаанаас хөнгөлөөгүйгээс болж өөртөө ачаа нэмүүлсэндээ халагласан.	e) Тайлал

3. Дээрх эх хэдэн цогцолбороос бүтсэн бэ? Тайлбарлаарай.

- A. 1
- B. 2
- C. 3
- D. 4

4. Цогцолбор бүр эхийн аль хэсэгт хамаарах вэ?

1. Эхлэл хэсэг	
2. Гол хэсэг	
3. Төгсгөл хэсэг	

5. Дээрх эхийн үйл явдал ямар дарааллаар өрнөсөн бэ?

- A. Цагийн дарааллаар
- B. Орны дарааллаар
- C. Чухал, чухал бусын дарааллаар
- D. Учир шалтгааны дарааллаар

6. Үйл явдлын дарааллыг дараах хэлний нэгжээр илэрхийлжээ. Эхээс жишээ авч, батлан тайлбарлаарай.

1. Цаг заасан үгээр
2. Цаг заасан холбоо үгээр
3. Цаг заасан өгүүлбэрээр

7. Учир шалтгааны асуултуудыг жагсааж бичээрэй.

1. Яагаад? 4.
2. 5.
3. 6.

5

Сурагчийн нэр:

.....

Эхэлсэн: он сарөдөрцаг

Дууссан: он сарөдөр цаг

Агуулгын товч тайлбар

Хичээлийн сэдэв: Хүүрнэсэн эхийн сэдэв, гол санаа



Эхийн сэдэв: Эхэд өгүүлэгдэж байгаа гол юмнаас үүдэлтэй санааг сэдэв гэнэ. Юуны тухай? гэсэн асуултаар илрүүлнэ.

Эхэд дэвшүүлсэн асуудал: Тухайн сэдвийн хүрээнд илэрч буй шийдвэрлэх шаардлагатай асуудлыг хэлнэ.

Эхийн гол санаа: Сэдэв болон дэвшүүлсэн асуудлын хүрээнд гаргасан дүгнэлт санааг хэлнэ.

Түлхүүр үг: Эхэд олон давтагдаж орсон, гарч буй хэрэг явдлын санааг бүтээхэд чухал үүрэгтэй үгийг хэлнэ.

Дасгал 5: Хүүрнэсэн эхийн сэдэв, гол санааг тодорхойлоорой.

Хадат булаг

Хуурай сайрын адагт гурван хайлаас ногоорон хүглийж, түүний хөлд чулуугаар хашиж лайдсан бяцхан худаг газрын нүд болон тормойж байдаг байжээ.

Нэгэн удаа эрлийн хүүхэд ирж, амны цангаагаа гарган сууснаа дүрсгүй зан нь гэнэт хөдлөн, худгийн ёроол руу жижигхэн чулуу унагавал “шол” гэснээ сураггүй болжээ. “Том чулуу шидвэл ямар сүртэй дуугарах бол!” гэж бодон хашлаганых нь бул чулууг арайхийн өнхрүүлж худагт унагавал “пол” гэсэн бөглүү дуу гарснаас өөр дорвитой ч юм болсонгүй. Тэр хүү ямар хэрэг тарьснаа ч ухаарсангүй эрлийн замаа хөөн оджээ. Болчимгүй зантай хүүгийн бодлогогүй унагасан чулуу худгийн ёроолд унахдаа газрын гүнээс шүүрч байсан булгийн ундаргыг таг даржээ. Удсан ч үгүй худгийн ус ширгэж, хавийн ургамал гуниглан гандаж, саглагар гурван хайлаас хүртэл гиншин хатаж, мөчир нь нүцгэрэн тэнгэрээс хур гуйн сарвайв. Хайлаас дамжин жиргэж байсан богширго нисэн одож, хаа нэгтээ уянгалан байсан дуу эгшиг тасарч, эрэлчин явуулын хүмүүс ч бууж тухлахаа больж, эл хуль болон хоцорчээ.

Хэнэггүй хүний хар гайгаар амьдрал хайрласан булаг хатаж, хадат биш “хадан булаг” болсон нь энэ ажээ.

Н.Өлзийбат, Сэтгэлийн эгшиг, 1991

Алхам 1: Эхэд өгүүлэгдэж байгаа гол юмсыг нэрлэсэн 5 үгийг олоод, тодруулж будаарай.



Алхам 2: Эхийн хэсэг тус бүрд юуны тухай өгүүлснийг харууллаа. Ажиглаад цэгийн оронд өгүүлэгдэж байгаа гол гол юмсыг нөхөж бичнэ үү.

Эхлэл хэсэг	Худаг	Байгалийн унаган төрхийн тухай
Гол хэсэг		Байгалийг сүйтгэгч хүчин зүйлийн тухай
Төгсгөл хэсэг		Байгалийн цөлжилтийн тухай

Алхам 3: Дээрх хүснэгтэд эхийн хэсэг тус бүрд юуны тухай өгүүлснийг харууллаа. Ажиглаад эхийн сэдвийг тодорхойлоод, хариултаа тайлбарлаарай.

- A. Байгалийн тухай
- B. Хүний тухай
- C. Суурьшлын тухай

Алхам 4: Эхийн сэдвээр дамжуулаад, тулгамдсан ямар асуудал дэвшүүлснийг тодорхойлоорой.

- A. Байгалийн тэнцвэр алдагдаж буй тухай
- B. Хүний бодлогогүй, болчимгүй үйл ажиллагааны тухай
- C. Хөдөө нутагт хүний суурьшил багасаж буй тухай

Алхам 5: Эхийн сэдэв, дэвшүүлсэн асуудал, үйл явдлыг сайтар эргэцүүлээд, эхийн гол санааг дүгнээрэй.

- A. Байгалийн тэнцвэр алдагдуулж байгаа гол хүчин зүйл нь хүний буруутай үйл ажиллагаа.
- B. Хүний бодлогогүй болчимгүй үйл ажиллагаа нь өөрийгөө алдагдалд оруулдаг.
- C. Хөдөөд хүний суурьшил багасаж байгаа нь байгалийн дотоод хүчин зүйлтэй холбоотой.

Алхам 6: Эхийн сэдэв, гол санааны тухай мэдлэг ойлголтоо бататгаарай.

Янзагатай согоо

Согоо хөл дээрээ тэнцэж ядан байгаа янзагаа хөхүүлэн зогсоно. Тэр янзагаа үнэрлэнгээ салхины аясаар эвгүй үнэр ирэхийг мэдэрч, чоно ойрхон ирж явааг гадарлав. Гэлээ ч хөл дээрээ тэнцэн ядан байгаа янзагатай согоо хаашаа ч явах билээ дээ... Чоно согоог барихад бэлэн болжээ. Согоо зугтмаар байвч янзагандаа хоргодоод, хаашаа ч хөдөлсөнгүй. Тэр өвчүүн дороо янзагаа зогсоож, өөрийн амиа золиосонд гаргахад бэлэн зогсоно. Чоно дайрах мөчид согоо янзагаа даран урд хоёр хөл дээрээ сөхрөх үед чоно түүний дээгүүр нь харайж, эрчиндээ уналаа. Тэгснээ босон, эргэж ч харалгүй цааш хурдлав.

Өгүүлэгдэж байгаа юм

.....

.....

.....

Сэдэв:

.....

.....

Гол санаа

.....